

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شامبون، فابریس / Chambon, Fabrice
نقش اجتماعی کتابخانه‌ها: راهکارها و راهبردهای کاهش نابرابری در دسترسی به دانش (تجربه فرانسه از گذشته تا کنون) /
فابریس شامبون؛ مترجمان محمدرضا مجیدی، زهرامجیدی.
تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۶.
۱۴۴ ص: نمودار (رنگی): ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
۸۵۰۰۰ ریال: ۱-۸۴-۳۵۲۱-۶۰۰-۹۷۸

عنوان اصلی: Le rôle social des bibliothèques : quels terrains d'action et stratégies d'alliances pour la réduction des inégalités d'accès au savoir?, 2010.

عنوان دیگر: راهکارها و راهبردهای کاهش نابرابری در دسترسی به دانش (تجربه فرانسه از گذشته تا کنون).
موضوع: کتابخانه‌ها -- فرانسه -- جنبه‌های اجتماعی -- نمونه پژوهی / Libraries -- Social aspects -- France
Case studies -- کتابخانه‌ها و آموزش و پرورش -- فرانسه -- نمونه پژوهی / Libraries and education --
France -- Case studies

شناسه افزوده: مجیدی، محمدرضا، ۱۳۴۴ - مترجم / Majidi, Mohammad Reza / مجیدی، زهرا، ۱۳۴۹ -

مترجم / نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر
۴۹۶۰۷۷۵ ۱۳۹۶ ش ۲ / ZV۹۷ / ۰۲۷/۵۰۹۴۴

نقش اجتماعے کتابخانہ‌ها

راهکارها و راهبردهای کاهش نابرابری در دسترسی به دانش

(تجربه فرانسه از گذشته تاکنون)

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

نقش اجتماعی کتابخانه‌ها؛ راهکارها و راهبردهای کاهش نابرابری در دسترسی به دانش

مؤلف: فابریس شامبون

ترجمه: دکتر محمدرضا مجیدی، عضو هیئت علمی دانشگاه تهران / دکتر زهرا مجیدی، پژوهشگر و مترجم

چاپ اول: آبان ۱۳۹۶

طراحی جلد و صفحه‌آرایی: اعظم قراهانی

نشانی: تهران، میدان فاطمی، خیابان جویبار، کوچه نوربخش، پلاک ۳۱، طبقه ۳

(دفتر برنامه‌ریزی گروه برنامه‌ریزی)

کدپستی: ۱۴۱۵۸۸۴۴۹۴ / تلفن: ۸۸۹۲۵۷۹۲ / دورنگار: ۸۸۹۲۵۷۹۲

رایانامه: barnameh@iranpl.ir / وبگاه: www.iranpl.ir

حق هرگونه چاپ و انتشار محفوظ است.

نقش اجتماعی کتابخانه‌ها

راهکارها و راهبردهای کاهش نابرابری در دسترسی به دانش
(تجربه فرانسه از گذشته تاکنون)

فابریس شامبون

ترجمه:

دکتر محمدرضا مجیدی، عضو هیئت علمی دانشگاه تهران
دکتر زهرا مجیدی، پژوهشگر و مترجم

فهرست مطالب

یادداشت مترجمان / ۱۱

مقدمه / ۱۳

فصل اول؛ تاکید تاریخی بر نقش اجتماعی کتابخانه‌ها / ۱۷

- ۱-۱. قرن نوزدهم، میراث کُندورسه و تأکید بر نقش اجتماعی کتابخانه‌های مردمی / ۱۷
- ۱-۱-۱. کتابخانه به‌عنوان محلی برای حفاظت از آثار یا مکانی برای ارتباط با مردم؟ / ۱۷
- ۱-۱-۲. کُندورسه، مظهر روشنگری: آموزش برای همه / ۲۰
- ۱-۱-۳. تمایز ژرف میان کتابخانه‌های تخصصی و کتابخانه‌های مردمی / ۲۳
- ۱-۱-۳-۱. کتابخانه‌های تخصصی ویژه‌ی شخصیت‌های برجسته و فرهیختگان / ۲۵
- ۱-۱-۳-۱-۱. کتابخانه‌های مردمی برای کدام مطالعه‌ی مردمی / ۲۶
- ۱-۱-۳-۱-۲. عکس‌العمل کلیسا در برابر گسترش مطالعه / ۲۹
- ۱-۱-۳-۱-۱-۱. آموزش و پرورش فراگیر / ۳۰
- ۱-۱-۳-۱-۲-۳. عقب‌نشینی جنبش کارگری / ۳۴
- ۱-۱-۳-۱-۲-۱. نسل کتابداران مدرنیست / ۳۵
- ۱-۱-۳-۱-۲-۱-۱. الگوی انگلوساکسون / ۳۵
- ۱-۱-۳-۱-۲-۱-۱. تشکل‌یابی کتابداران ترقی‌خواه / ۳۸
- ۱-۱-۳-۱-۲-۱-۲. جبهه مردمی و آموزش عمومی / ۳۹
- ۱-۱-۳-۱-۲-۲. گسترش کند مطالعه عمومی در فاصله جنگ جهانی دوم تا سال‌های ۲۰۰۰ / ۴۱
- ۱-۱-۳-۱-۲-۲-۱. انگیزه‌ی ملی / ۴۲
- ۱-۱-۳-۱-۲-۲-۱. پویش‌های فزاینده‌ی شهرداری‌ها / ۴۴
- ۱-۱-۳-۱-۲-۲-۱. یک بعد سیاسی / ۴۵
- ۱-۱-۳-۱-۲-۲-۳. تحقق عینی مفهوم جدید کتابخانه با تبدیل آن به مرکز دیداری-شنیداری / ۴۶
- ۱-۱-۳-۱-۲-۲-۱-۱. قراردادن کاربر در مرکز سیستم / ۴۷
- ۱-۱-۳-۱-۲-۲-۱-۲. خدمات عمومی / ۴۹
- ۱-۱-۳-۱-۲-۲-۴. لزوم جذب حداکثری مخاطب، بالا رفتن سطح عمومی آموزش / ۵۰
- ۱-۱-۳-۱-۲-۲-۱-۱. گسترش قلمرو کتاب / ۵۲
- ۱-۱-۳-۱-۲-۲-۱-۲. ظهور سیاست‌های شهر محور به‌عنوان عامل نوآوری / ۵۲

فصل دوم؛ نابرابری فرهنگی و الگوی مناسب کتابخانه / ۵۷

- ۳-۱. نابرابری در دسترسی به دانش و فرهنگ در دنیای امروز / ۵۷
- ۱-۳-۱. نابرابری‌های به ارث رسیده از دوران گذشته / ۵۷
- ۱-۱-۳-۱. یک وضعیت بدون تغییر / ۶۰
- ۲-۳-۱. رکود تحصیلی / ۶۳
- ۱-۲-۳-۱. نابرابری‌های شدید آموزشی / ۶۴
- ۱-۱-۲-۳-۱. همگانی‌سازی و دموکراتیزه کردن / ۶۵
- ۴-۱. یک الگوی بازمینی‌شده: به دنبال منطق‌های دیگر / ۶۶
- ۱-۴-۱. ابهام و فقدان چهارچوب در مقررات، روندی در حال تحول / ۶۶
- ۱-۱-۴-۱. توصیه‌های اروپایی / ۶۸
- ۲-۱-۴-۱. محدودیت‌های کنونی: روند نزولی فعالیت‌های دولتی / ۷۰
- ۳-۱-۴-۱. احیاء آرمان‌ها / ۷۲
- ۲-۴-۱. کشف حوزه‌های جدید و توسعه‌ی نقش کتابخانه‌ها در پی افزایش ابتکارات و نوآوری‌های محلی / ۷۳
- ۱-۲-۴-۱. شیوه‌های پیشبرد اقدامات مشترک / ۷۵
- ۲-۲-۴-۱. درک متقابل / ۷۶
- ۳-۲-۴-۱. نحوه ایجاد آمادگی در کارمندان / ۷۷
- ۴-۲-۴-۱. دعوت از مخاطب جدید به استفاده از کتابخانه / ۸۰
- ۳-۴-۱. عرضه در مقابل تقاضا / ۸۲
- ۱-۳-۴-۱. مبثی قدیمی در تمام حوزه‌های آموزشی و فرهنگی / ۸۲
- ۱-۱-۳-۴-۱. ابعاد مناقشه برانگیز / ۸۴
- ۲-۳-۴-۱. به سمت یک نقطه‌ی تعادل / ۸۵
- ۱-۲-۳-۴-۱. واسطه‌گری در قلب فعالیت کتابخانه‌ها / ۸۶
- ۲-۲-۳-۴-۱. برقراری پیوند میان فایده و جذابیت / ۸۹
- ۵-۱. خطوط ارتباطی میان آموزش مردمی و مطالعه عمومی در دنیای کنونی / ۹۱
- ۱-۵-۱. آموزش مردمی، بازسازی نوعی سازوکار جامع آموزشی / ۹۱
- ۲-۵-۱. پیامدهای آموزش مردمی بر دنیای کتابخانه‌ها / ۹۵

فصل سوم: نقش کتابخانه‌های عمومی در نظام آموزشی و آموزش مردم / ۹۹

- ۶-۱. اهمیت آموزش مردمی / ۹۹
 - ۱-۶-۱. نمونه مراکز موسوم به کندو / ۱۰۰
 - ۱-۱-۶-۱. ادغام بعد دیجیتال در کتابخانه‌های چندمنظوره / ۱۰۱
 - ۲-۶-۱. راهکارهای موردنظر برای حومه شهرها / ۱۰۳
 - ۷-۱. نقش کتابخانه در یادگیری اولیه / ۱۰۶
 - ۱-۷-۱. سیاست‌های آموزش محلی / ۱۰۶
 - ۱-۱-۷-۱. اقدامات همکاری جویانه / ۱۰۶
 - ۲-۱-۷-۱. کتابخانه‌هایی که در این حوزه قرار گرفته‌اند / ۱۰۹
 - ۲-۷-۱. ضرابهنگ تحصیلی و تحول در روش‌های آموزشی / ۱۱۱
 - ۸-۱. نقش کتابخانه‌ها در زمینه‌ی یادگیری مادام‌العمر و ادغام افراد در بازار کار / ۱۱۳
 - ۱-۸-۱. یادگیری مادام‌العمر و مسئله ادغام شغلی در قلب جامعه دانش‌بنیان / ۱۱۵
 - ۱-۱-۸-۱. پیشرفت کند بخشی که در سال ۱۹۷۱ آغاز به کار کرد / ۱۱۵
 - ۱-۱-۸-۱. نارضایتی جنبش‌های آموزش مردمی و کتابخانه‌های خارج از گود / ۱۱۶
 - ۲-۱-۸-۱. افزایش روزافزون آگاهی متخصصان کتابخانه‌ها / ۱۲۰
 - ۱-۲-۱-۸-۱. مجموعه‌های خاص / ۱۲۲
 - ۳-۱-۸-۱. گونه‌شناسی کوتاه خدمات خودآموزی / ۱۲۴
 - ۱-۳-۱-۸-۱. بررسی فضاهای چندرسانه‌ای / ۱۲۴
 - ۲-۳-۱-۸-۱. فضاهای مخصوص خودآموزی / ۱۲۵
 - ۳-۱-۸-۱. آیا می‌توان با سازوکارهای کارآموزی بزرگ‌سالان نیز ارتباط گرفت؟ / ۱۲۶
 - ۲-۸-۱. موانع ورود کتابخانه‌ها به حوزه‌ای پیچیده و بازارگونه / ۱۲۸
 - ۱-۲-۸-۱. مشکلات آموزش حرفه‌ای / ۱۲۸
 - ۲-۲-۸-۱. محور کتابخانه - آموزش مردمی / ۱۲۹
 - ۳-۲-۸-۱. سنت انگلیسی و تناقضات فرانسوی / ۱۳۲
 - ۳-۸-۱. مبارزه با بی‌سوادی، چالشی برای مسئله شهروندی و اقتصاد / ۱۳۳
 - ۴-۸-۱. نقش کتابخانه‌ها در پذیرش مهاجران / ۱۳۵
 - ۱-۴-۸-۱. تحول مقررات پذیرش مهاجران / ۱۳۸
- نتیجه‌گیری / ۱۴۱

یادداشت مترجمان

کتابی که پیش روی خوانندگان ارجمند است، اثر پژوهشی آقای فابریس شامبون در مدرسه عالی علوم اطلاعات و کتابخانه‌های فرانسه است. مطالعه این اثر در مورد تجربه فرانسه در حوزه کتابخانه‌ها و مراحل پیدائی و پویایی آن‌ها از گذشته تاکنون می‌تواند مقدمه‌ای بر مطالعه جامعه و فرهنگ در این کشور باشد.

الگوی فرانسوی کتابخانه‌ها از گذشته تاکنون، تحولات فراوانی به خود دیده است؛ از جنبه‌ی حفظ و نگهداری و رویکرد میراثی و موزه‌ای به کتابخانه تا شکل ارتباطاتی و خدمت‌رسانی و تا تعریف خدمات متنوع و متعدد در کتابخانه، از چندرسانه‌ای شدن و تعریف برنامه‌های مختلف برای مخاطبان کودک و نوجوان تا پشتیبانی آموزشی و تا مشاوره‌های کاریابی، همه به این نهاد اجتماعی چهره‌ی خاص داده و البته آن را با مشکلاتی نیز مواجه کرده است. تمرکززدائی و دادن اختیارات به مجموعه‌های مدیریتی محلی و تعامل کتابخانه با سایر نهادهای اجتماعی و حوزه‌های تخصصی دیگر برای محوریت بخشیدن به کتابخانه در روابط اجتماعی،

در روند تحولات کتابخانه‌ها در فرانسه مشهود است. نقش واسطه‌گری اجتماعی و فرهنگی کتابداران در معنای مثبت آن، از نکات برجسته الگوی فرانسوی کتابداری است.

در ترجمه این اثر تلاش شده برای امانت‌داری به حداقل تغییرات بسنده شود و معادل‌سازی‌ها با توجه به زبان و فرهنگ مقصد صورت گیرد. طبیعی است درک دقیق‌تر این متن، مستلزم داشتن مطالعاتی در زمینه‌ی تحولات فرهنگی و اجتماعی جامعه فرانسه است.

از مسئولان محترم نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور که در مسیر غنی‌سازی مطالعات تطبیقی، از ترجمه این اثر استقبال کردند، سپاسگزاریم. امید که در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها، این مطالعات مفید و مقدمه‌ای برای تبادل تجربیات و بهره‌مندی از دستاوردهای ارزنده باشد. از جناب آقای جلالی که در ویراستاری ترجمه با دقت نظر، مطالب را بازبینی کردند و در اصلاح ترجمه و نهایی کردن متن یاری‌رسان ما بودند، تشکر می‌شود.

دکتر محمدرضا مجیدی، دانشیار گروه مطالعات منطقه‌ای دانشگاه تهران

دکتر زهرا مجیدی، پژوهشگر و مترجم

مقدمه

کتابخانه‌ها به‌ویژه از نیمه دوم قرن نوزدهم به بعد، همواره نقش برجسته‌ای در فراهم آوردن دسترسی همگان به دانش داشته‌اند. نقش اجتماعی کتابخانه‌ها، کاهش نابرابری در دسترسی به دانش و فرهنگ است. این مهم سرلوحه‌ی فعالیت انواع مختلف کتابخانه است که از زمان تأسیس کتابخانه‌های مردمی^۱ تاکنون ساخته شده‌اند. با این وجود، درحالی‌که کشورهای غربی به میزان قابل توجهی موفق به ارتقاء سطح عمومی آموزش شده‌اند، چندین دهه است که نابرابری در موفقیت‌های تحصیلی و همچنین سطح دسترسی به فرهنگ تغییر چندانی نکرده است. گزارش «پیمایش فعالیت‌های فرهنگی فرانسویان» که اخیراً تحت نظارت البویر دُنات^۲ منتشر شد، یک‌بار دیگر به این نکته اشاره می‌کند که کتابخانه‌های

۱. Bibliothèques populaire کتابخانه‌هایی که در قرن ۱۹ برای دسترسی عموم مردم به کتاب ایجاد شد. (برگرفته از: <https://lectures.revues.org/15051>)

2. DONAT, Olivier (Dir.), Les Pratiques culturelles des Français à l'ère numérique. Paris: Ed. ministère de la Culture et de la Communication / La Découverte, 2009.

فرانسه صرفاً مورد استفاده اقشار متوسط جامعه است. در حالی که متخصصان، الگوی [کنونی] کتابخانه‌ها (که طی سه دهه‌ی اخیر^۱، به سیاست‌های عمومی این حوزه غنا بخشیده است) را زیر سؤال می‌برند، مسئله بازتعریف رویکرد کتابخانه‌ها در زمینه‌ی یادگیری^۲، اعم از یادگیری ابتدایی یا یادگیری مستمر، به‌عنوان یکی از محورهای مهم تحول این الگو مطرح می‌شود. در واقع، چرخش [کشورهای] توسعه‌یافته به سمت یک «اقتصاد دانش‌بنیان» که مستلزم دسترسی هر چه بیشتر افراد به مهارت‌های شغلی و نیز تحول مداوم این مهارت‌ها در طی زندگی حرفه‌ای آن‌ها است، موجب گشوده شدن چشم‌اندازهای توسعه‌ی آموزش و یادگیری شهروندان در جوامع غربی توسعه‌یافته شده است.

در عین حال، به نظر می‌رسد فعالیت‌های آموزشی بیش از هر چیز در قالب مدارس صورت می‌گیرد. از این پس شبکه‌ای از بازیگران، پیرامون نظام ملی آموزش و پرورش و سازمان‌های ملی آموزش حرفه‌ای شکل خواهند گرفت که در ردیف اول آن‌ها گروه‌های محلی (به واسطه خدمات آموزشی و همچنین فرهنگی یا اجتماعی خود) و نیز جنبش‌های آموزش مردمی بسیج خواهند شد. پویایی‌های فعلی در سطوح محلی که برای غنی کردن سیاست‌های آموزشی و یادگیری در جریان است می‌تواند کتابخانه‌های عمومی را نیز در بر بگیرد، به‌صورتی که ضمن ارائه‌ی دوره‌های مهارت‌آموزی برای شاغلین، با تکیه بر مجموعه خدمات و امکانات خود، ارتباطاتی را فراهم آورند که به ایجاد تفکر انتقادی در میان شهروندان بیانجامد. گرچه در سطوح محلی برای مدیریت سیاست‌های آموزشی، ابتکاراتی در

1. BERTRAND, Anne-Marie (Dir.), Quel modèle de bibliothèque? Villeurbanne: Presses de l'Essib, 2008.

۲. با توجه به اینکه نویسنده واژه Formation را در چند معنا به کار برده است در ترجمه به تناسب از عبارت‌های «آموزش، یادگیری، تعلیم و همچنین مهارت‌آموزی» استفاده شده است. در مقابل واژه éducation نیز به تناسب از کلمات «تحصیل و آموزش» استفاده کرده‌ایم.

زمینه‌ی یادگیری مستمر (ضمن خدمت) یا ادغام رسمی [در بازار کار] وجود دارد، اما گاهی عدم مشاهده‌ی چنین انگیزه‌ای در سطح ملی در زمینه‌ی آموزش مردمی، این سؤال را پیش می‌کشد که چه سازوکارهایی می‌توانند اولاً برای این نوع پروژه‌ها مناسب تلقی شوند و ثانیاً امکان اجرای برنامه‌های فراگیر [در سطح ملی] و نهایتاً امکان تعمیم مناسب‌ترین شیوه‌ها را به همراه داشته باشند. [در این فصل] پس از یادآوری اینکه چگونه انگیزه سخن گفتن با عموم مردم و نیز توسعه‌ی دانش عمومی منجر به تکوین تاریخ کتابخانه‌ها شد، تمرکز خود را بر مباحث و تحولات متقابل کتابخانه‌ها و آموزش مردمی معطوف خواهیم نمود. در نهایت تلاش خواهیم کرد در فضای پیچیده قوانین و مقررات، برخی از نقاط همکاری ثمربخش میان کتابخانه‌ها و جنبش‌های آموزش مردمی در زمینه‌های آموزشی و اجتماعی را مورد بررسی قرار دهیم.